
MENNESKET SLÅR IGEN



Kan vi redde klimaet, styrke folkesundheden og få gang i væksten uden at medtænke mennesket? Videnskabelige forklaringer og forbedringer af samfundet står og falder med mennesket, der forholder sig selvstændigt til sig selv og sine omgivelser.

Velkommen til den humane vending.

Af CARSTEN HENRIKSEN

Mennesket som genstand for viden er en opfindelse af nyere dato. Og på samme måde som denne genstand opstod som følge af mutationer i vores grundlæggende tankeformer for 200 år siden, er der grund til at tro, at den vil forsvinde, når tankeformerne igen muterer. Hvis det sker, vil mennesket blive udvisket som et ansigt tegnet i sandet ved kanten af havet, siger Michel Foucault i slutningen af sin berømte bog fra 1966 'Ordene og tingene'.

Når hjerneforskningen i dag bemægtiger sig mennesket, og molekyler, nervebaner og gener tages i ed for at forklare det menneskelige, kunne det se ud, som om havet er ved at skylle dette ansigt bort. Dvs. ansigtet på mennesket, der forstået som selvfølgelig, ekspresivt, autenticitetssøgende og kulturbærende

»Trivsel bliver et nøgleord, både på arbejdspladserne og i samfundet i det hele taget, fordi det er vigtigt, at vi har **overskud til at være selvstændige væsner, der forholder os til os selv og vores betingelser.**«

Sverre Raffnsøe

individ har været genstand for humanvidenskaberne siden 1800-tallet.

Men ifølge Sverre Raffnsøe, professor ved Institut for Ledelse, Politik og Filosofi ved

CBS, tyder meget på, at mennesket tværtimod er vendt tilbage – i en anden form. Og det i en sådan grad, at vi ligefrem kan tale om en 'human vending'.

Ikke blot lever mennesket videre i humanvidenskaberne. Med bindestregsvidenskaber som sundhedsantropologi og humanøkologi til følge dukker det nu også op i social-, sundheds- og naturvidenskaberne, der hidtil ikke har beskæftiget sig med det menneskelige selvforhold.

Og ikke blot humaniseres de hårde videnskaber. Også i en lang række samfundsfænomener ser vi ifølge Sverre Raffnsøe en human vending – f.eks. i vores syn på velfærdsstaten, i de politiske kommunikationsformer og i vores måde at opfatte arbejde, ledelse og økonomi på. Han står i spidsen for forskningsprogrammet 'Den humane vending', hvor forskere fra forskellige videnskaber undersøger en tydelig trend: At man i stigende grad tyr til det menneskelige, når man skal forstå, forklare eller forandre tingene. >

Hvad er det menneskelige?

Ifølge Sverre Raffnsøe har det humane fået værdi i en bredere forstand end før.

»Det humane er blevet noget, det er nødvendigt at undersøge og tage højde for, når man beskæftiger sig med ting, der i udgangspunktet ligger uden for det humane,« forklarer han.

Det humane er ikke bare en genstand, man kan vide noget om eller styre rationelt. Mennesket må ses som en aktør, der forholder sig selvstændigt til sig selv og sine omgivelser. Og dette selvforhold er ifølge Sverre Raffnsøe essensen i den humane vending.

»Også når mennesket forholder sig til noget andet, forholder det sig til sig selv. Man kan sige det på den måde, at mennesket kun kan forholde sig til forskellige fænomener i samfundet – f.eks. sit arbejdsliv – for så vidt som,

at det samtidig forholder sig til sig selv,« siger Sverre Raffnsøe.

Det betyder, at mennesket ikke er forudsigeligt i sin relation til andre ting. Det er ikke et færdigstøbt individ med en bestemt karakter, men kan i kraft af sin selvstændighed forholde sig anderledes, end man regnede med. Tidligere havde man netop fokus på forudsigelighed og kausalitet, når man skulle forklare forskellige fænomener, optimere arbejdsprocesser eller indrette samfundet, men nu blander det humane selvforhold sig i alting, mener Sverre Raffnsøe.

»Det er netop i selvstændigheden, værdien af det humane ligger. Vi ser det i nutidens fokus på innovation. Mennesket har innovativ kraft, fordi det kan distancere sig fra sig selv og sine rammer. Den humane evne til

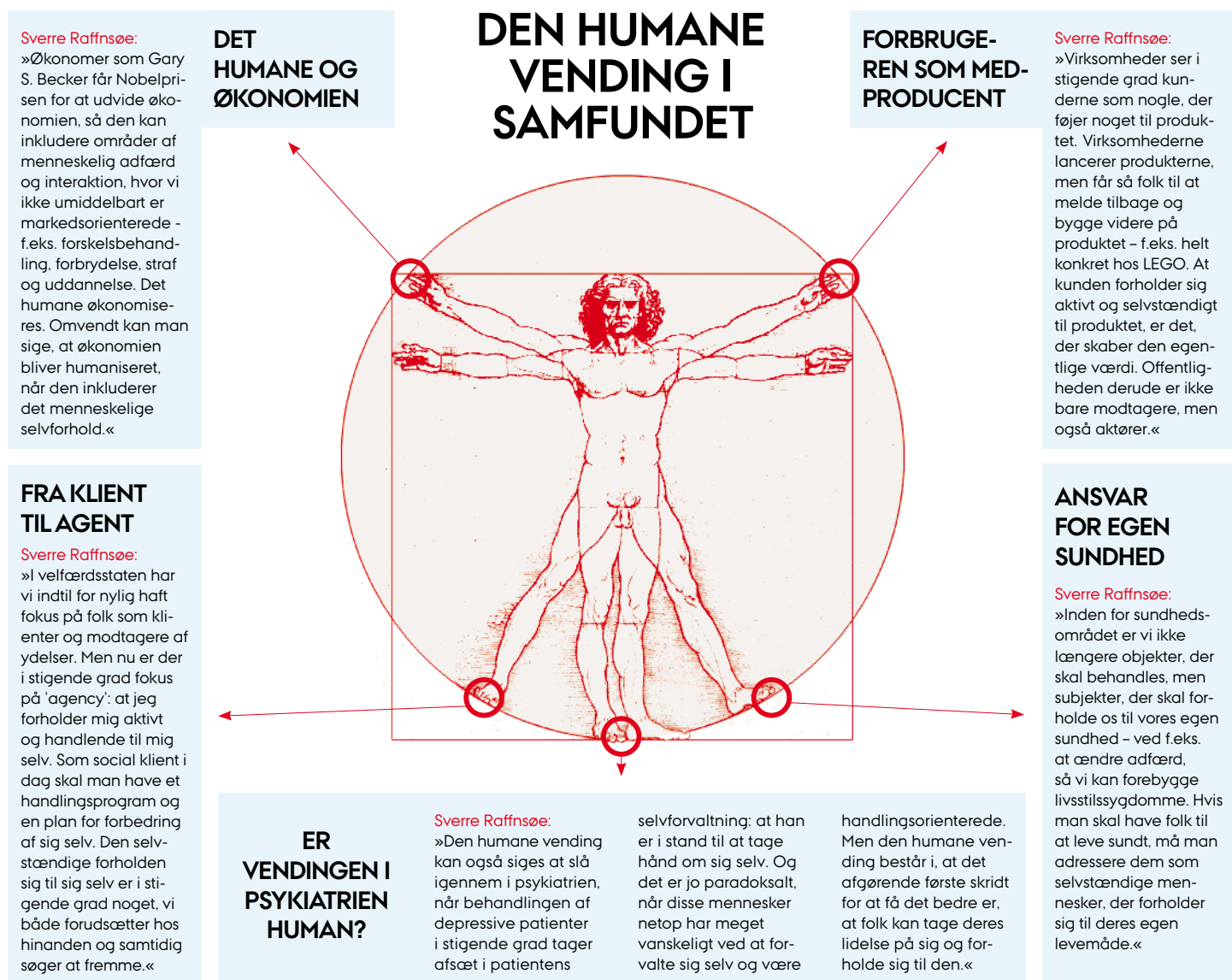
selvdistancering er blevet det, der skal redde økonomien,« siger han.

Fra begrænsning til resurse

Det humane føjer værdi til fænomener uden for det humane. Som forklaringskraft i videnskaberne og som resurse og kompetence i samfundet.

Sådan var billedet ikke i begyndelsen af det 20. århundrede. For eksempel så datidens dominerende ledelsesteori, Scientific Management, ikke det humane som en resurse, men som en bremseklods for produktionen:

»Man forsøgte først og fremmest at tage højde for mennesket som en begrænsning: arbejderen blev træt, var for udisciplineret og brugte for lang tid på for lidt eller gjorde oprør. Den menneskelige faktor blev set som



forhindring for optimering af produktionen,« fortæller Sverre Raffnsøe.

Men med det 20. århundredes skiftende ledelsesteorier begynder mennesket at dukke op som noget positivt, tydeligst udtrykt i ideen om HR-management. Medarbejderen er ikke en begrænsning, men en menneskelig resurse, som man gennem ledelse skal få det bedste ud af. Menneske-resursen er det, der kan gøre den afgørende og værdiskabende forskel.

»Når det humane er det, der gør forskellen, må man også vide noget om det humane for at kunne høste frugterne: hvordan omgås mennesker hinanden, hvordan tænker mennesker, og hvordan agerer de under hvilke forhold osv. Der bliver en større efterspørgsel på humanistisk viden, ikke for dens egen skyld, men som noget, der kan forløse potentialet på andre områder«, siger han.

Slut med den eksklusive humanisme

Er det humane nu efterspurgt i både viden-skab og samfund, har det til gengæld mistet sin eksklusivitet.

»Der er dukket en 'urenhed' op i det humane. På den ene side repræsenterer det menneskelige den afgørende værdi i forhold til andre ting, på den anden side har det kun værdi i forhold til noget andet,« fortæller Sverre Raffnsøe.

Udgangspunktet for forskningsprogrammet 'Den humane vending' er da også, at det menneskelige ikke længere udgør en særlig sfære, som studeres i humaniora, mens de øvrige videnskaber tager sig af økonomien, naturen og sundheden.

»Der findes stadig videnskaber, der er eksklusivt humanistiske eller naturvidenskabelige, men tyngdepunktet for den videnskabelige interesse i dag flytter ind i det, vi før ville kalde grænseflader mellem de forskellige videnskabsgrene og videnskabelige hovedområder, men som det i dag er mere præcist at kalde kontaktflader. Det er tærskler, man hele tiden bevæger sig hen over,« siger han.

Paradokset

Den humane vending er et paradoksalt fænomen. På den ene side er det humane trådt i centrum for den videnskabelige interesse og for en række praksisformer i samfundet. På den anden side har det humane ikke længere centrum i sig selv, men må i stigende grad defineres i forhold til noget andet. Hvis humanisme i sin klassiske form betyder, at mennesket i sig selv er værdifuldt, så er den humane vending omvendt et udtryk for, at det menneskelige er blevet et relativt fænomen, der hele tiden må definere sin værdi i forhold til noget uden for det menneskelige.

»Vi opbygger samfundet ud fra en frihedstrang, hvor vi formår at tage hånd om os selv. Bagsiden af medaljen kan så være, at man hele tiden skal udfolde sig selv og være i stand til at tage teten.«

Sverre Raffnsøe

»Den humane vending er paradoksalt nok også en antihumanisme. Det humane udgør ikke længere en værdi i sig selv, men må vise sit værd i forhold til noget andet end sig selv. Det markerer en anti-antropocentrisme. Foucaults menneskeansigt i sandet er ikke blevet udvisket af havet, men det har skiftet placering, form og betydning. Vi er trådt ind i den antropocene æra, hvor mennesket har spredt sig udover mange felter og træder frem som den afgørende faktor, men kun for så vidt som det står i forhold til noget andet. Det er den humane vending,« siger Sverre Raffnsøe.

Fra oplysning til overskudsmenneske

Den humane vendings foretrukne menneske er overskudsmennesket. For med den humane vending følger også et øget pres på den enkeltes evne til på selvstændig vis at forvalte og forbedre sine humane kvaliteter – og det kræver overskud at forholde sig til sig selv med stadig selvforbedring for øje. Hvad enten det handler om at ændre livsstil eller overgå sig selv på arbejdsmarkedet. Derfor er det vigtigt for virksomhederne, at deres medarbejdere trives.

»Trivsel bliver et nøgleord, både på arbejdspladserne og i samfundet i det hele taget, fordi det er vigtigt, at vi har overskud til at være selvstændige væsner, der forholder os til os selv og vores betingelser. Vi skal hele tiden kunne overkomme udfordringer. Vi skal ikke bare kunne klare dem, men skal helst komme ud på den anden side og sætte aftryk på vores omgivelser,« siger Sverre Raffnsøe.

Han ser den humane vending som en forlængelse af oplysningstiden. I sit berømte skrift fra 1784 'Hvad er oplysning?' definerer Immanuel Kant oplysning som menneskets udgang af dets selvforskyldte umyndighed – hvor umyndighed er manglende evne og vilje til at bruge sin forstand uden at blive ledet af andre. Kants fordring til os er, at vi kommer

ud af vores afhængighed af andres ledelse og bruger vores frihed til at blive os selv ved at forholde os selvstændigt til os selv, forklarer Sverre Raffnsøe.

»Det, Kant formulerede som en fordring, er nu blevet en selvfølgelig forudsætning. Vi er børn af oplysningstiden, fordi vi har arvet den samme udfordring. Den store forskel er, at det at forholde sig selvstændigt til tingene og frigøre sig fra andres ledelse ikke længere er et formål i sig selv – som det var hos Kant – men er selve forudsætningen for, at vi bedre kan tage os af alle mulige andre formål, som f.eks. at være innovative medarbejdere eller leve sundere,« siger han.

Den attraktive frihed

Det kan være hårdt at være overskudsmenneske, og det er ikke alle, der kan følge med. Forskningsprogrammet 'Den humane vending's kritiske pointe består i at pege på de problemer, der følger med, når det selvstændige overskudsmenneske bliver vores selvfølgelig forestilling om det humane.

»Den humane vending sætter mange mennesker under pres – f.eks. i arbejdslivet, hvor mange åbenlyst har problemer med at leve op til disse fordringer om selvstændighed, der er betingelsen for at være med,« siger han.

Men Sverre Raffnsøe mener, at den humane vending først og fremmest har en stærk attraktionsværdi.

»Den er udtryk for en livsform, vi har været fælles om at etablere, og som består i, at hver gang jeg møder en anden, så forudsætter jeg, at han er et selvstændigt individ. Jeg plejer at sige, at den livsform er et tilbud, vi ikke kan afslå! Vi kan ikke meningsfuldt sige nej til denne videreførelse af oplysningstiden,« siger han.

Ifølge Sverre Raffnsøe består denne livsform nemlig i at knytte sociale bånd, der bygger på frihed.

»Det betyder, at vi mødes i en overenskomst om at se det menneskelige som en evne til ikke at blive afhængig af de betingelser, vi er underlagt. At vi opbygger samfundet ud fra en frihedstrang, hvor vi formår at tage hånd om os selv. Bagsiden af medaljen kan så være, at man hele tiden skal udfolde sig selv og være i stand til at tage teten,« slutter han. ■



SVERRE RAFFNSØE

Professor i ledelsesfilosofi ved Institut for Ledelse, Politik og Filosofi, Copenhagen Business School, dr. phil., mag art i filosofi. Leder af forskningsprogrammet HUMAN - Den humane Vending. www.raffnsøe.com